

Марина Островська
старша викладачка кафедри режисури
Харківської державної академії культури
mvostrovskaya31@gmail.com
ORCID iD: 0009-0004-6580-3856
Харків, Україна

ВЗАЄМОДІЯ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА ТА ІДЕОЛОГІЇ В УКРАЇНІ (2022–2026)

Війна за Незалежність України актуалізувала розширення наукової рецепції і практичних пошуків у середовищі перформативних мистецтв як таких, що зумовлені ідеологічним дискурсом. Чинне законодавство України легалізує наукову розмову про націотворчий і безпековий потенціал мистецтва, адже трансльовані за допомогою засобів сценічної виразності цінності впливають на світоглядний вимір суспільства. Тому актуальності набуває питання визначення зв'язку між сценічним та ідеологічним вимірами соціокультурного процесу за умов російсько-української війни.

Вивчення взаємовпливу та взаємозв'язку мистецтва та ідеології є характерним для мистецтвознавчої академічної традиції. Особливості українського контексту досліджували, зокрема, І. Маслова-Лисичкіна, А. Оніщенко, А. Осипчук, В. Сидоренко. Водночас є потреба теоретизувати взаємодію сценічного мистецтва та ідеології під час повномасштабної війни.

Згідно А. Осипчук, яка розвинула думку Ж. Рансьє, в історії людства мистецтво ніколи не було осторонь соціокультурного процесу, тоді як ідеологія визнавала або не визнавала залучення митців до суспільно-політичних процесів [1, с. 23]. В Україні визначення зв'язку між сценічним мистецтвом та ідеологією зумовлене трансформацією в підходах до вивчення культури, а також змінами у законодавстві.

Об'єктивістський підхід до вивчення культури (Е. Дюркгайм, Т. Парсонс, П. Сорокін), який домінував, зокрема, у радянському науковому знанні, визначав культуру як один із соціальних інститутів, чим вказував на

окремішність процесів у суспільстві. Натомість культурно-аналітичний підхід (М. Вебер, Е. Гоффман, А. Шюц) уможливив сприйняття культури як виміру сенсів, які трансльовані в усіх суспільних інституціях, чим забезпечується зв'язок і цілісність соціокультурного процесу. Тому ідеологічна складова стає присутньою в усіх соціальних інституціях. З цієї причини перформативні мистецтва, у тому числі сценічне мистецтво, корелюються з ідеологією, фінансами, війною, дозволяям, модою, громадською думкою, побутом тощо.

Залучення сценічного мистецтва до соціально-політичної та ідеологічної сфери під час російсько-української війни в Україні зумовлено законодавчою базою, де вирішальним є Закон «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» №2834-IX у поточній редакції від 1.01.2025 р. [2]. Аналіз тексту закону показав, що документ закріплює за сценічним мистецтвом можливість репрезентувати національну ідентичність і формувати цілісність українського суспільства засобами сценічної виразності (стаття 6), а також позначає художньо-мистецький досвід відтворення світу як один із складників соціокультурного процесу, завдяки яким здійснюється національно-патріотичне виховання (стаття 9). Тобто сценічне мистецтво набуває статусу інструменту націотворення, який забезпечує безпосередній зв'язок між соціально-політичною та ідеологічною сферами.

Відтак, в Україні відбувається не тільки теоретичне осмислення, але й законодавче визнання того, що творчий процес діяча сцени зумовлюється державницькими інтересами, ідеологічними настановами, провладними або протестними ідеями. Події Помаранчевої революції та Революції гідності продемонстрували здатність українського сценічного мистецтва бути задіяним у політичному процесі та громадянському активізмі. Також необхідно враховувати комерціалізацію сценічного мистецтва в незалежній Україні, особливо за умов російсько-української війни, коли державні мистецькі

установи та заклади культури потребують підтримки. Приватний сегмент залежить від особистих смаків замовника або спонсора мистецького проекту. Грантова або фандрейзінгова програми також вписують митця й сценічний твір у взаємини, зумовлені джерелом походження коштів. Відповідно, сценічне мистецтво має дотримуватися балансу між авторським задумом, комерційним успіхом та ідеологічною узгодженістю. З цієї причини світогляд митця набуває не особистої, а громадянської й сценічної категоризації. Тоді як сценічний твір стає простором врегулювання між всіма складниками соціокультурного процесу.

Водночас необхідно вказати на рекреаційно-дозвілєву та естетичну функції мистецтва як необхідні для повноцінного функціонування українського суспільства за умов російсько-української війни. Адже інструменталізація сценічного мистецтва перетворить його на засіб ідеологічного впливу, що властиво росії, білорусі, Північній Кореї та іншим тоталітарним режимам. Натомість видовище й розвага є формою подання суспільно значущої інформації й ціннісних складників української культури, сприйняття яких здійснюється через емоційний вплив на аудиторію. Прикладами вдалого залучення сценічного мистецтва до соціально-політичної та ідеологічної сфер є тривалий досвід США, Південної Кореї та країн Європи.

Тож, сценічний та ідеологічний виміри соціокультурного процесу за умов російсько-української війни демонструють взаємодію шляхом спроможності сценічного мистецтва репрезентувати націотворчі, державницькі та безпекові чинники спротиву.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Осипчук А. Д. Чи можливе мистецтво поза політикою? *Культура та політика: багатозначність (взаємо)зв'язків* : метод. матер. Київ : «Пульсари», 2020. С. 23–28. URL: <https://surli.cc/atapim> (дата звернення: 27.03.2026).

2. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 1.01.2025. №2834-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 27.03.2026).